

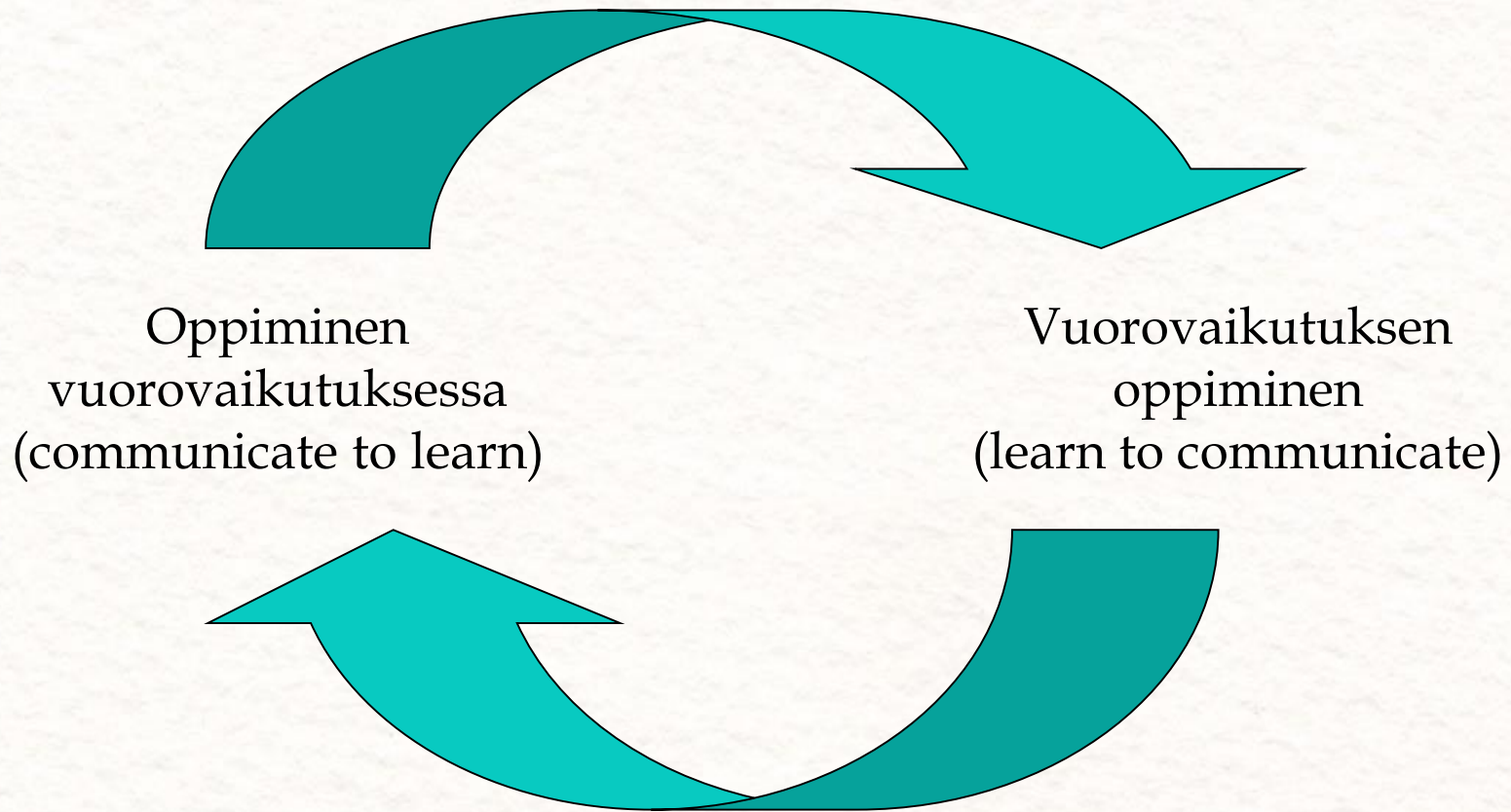
Vuorovaikutusosaamisesta ja puheviestinnästä

2018

Johanna Kainulainen
(Hermolle-koulutuksen materiaaleja)

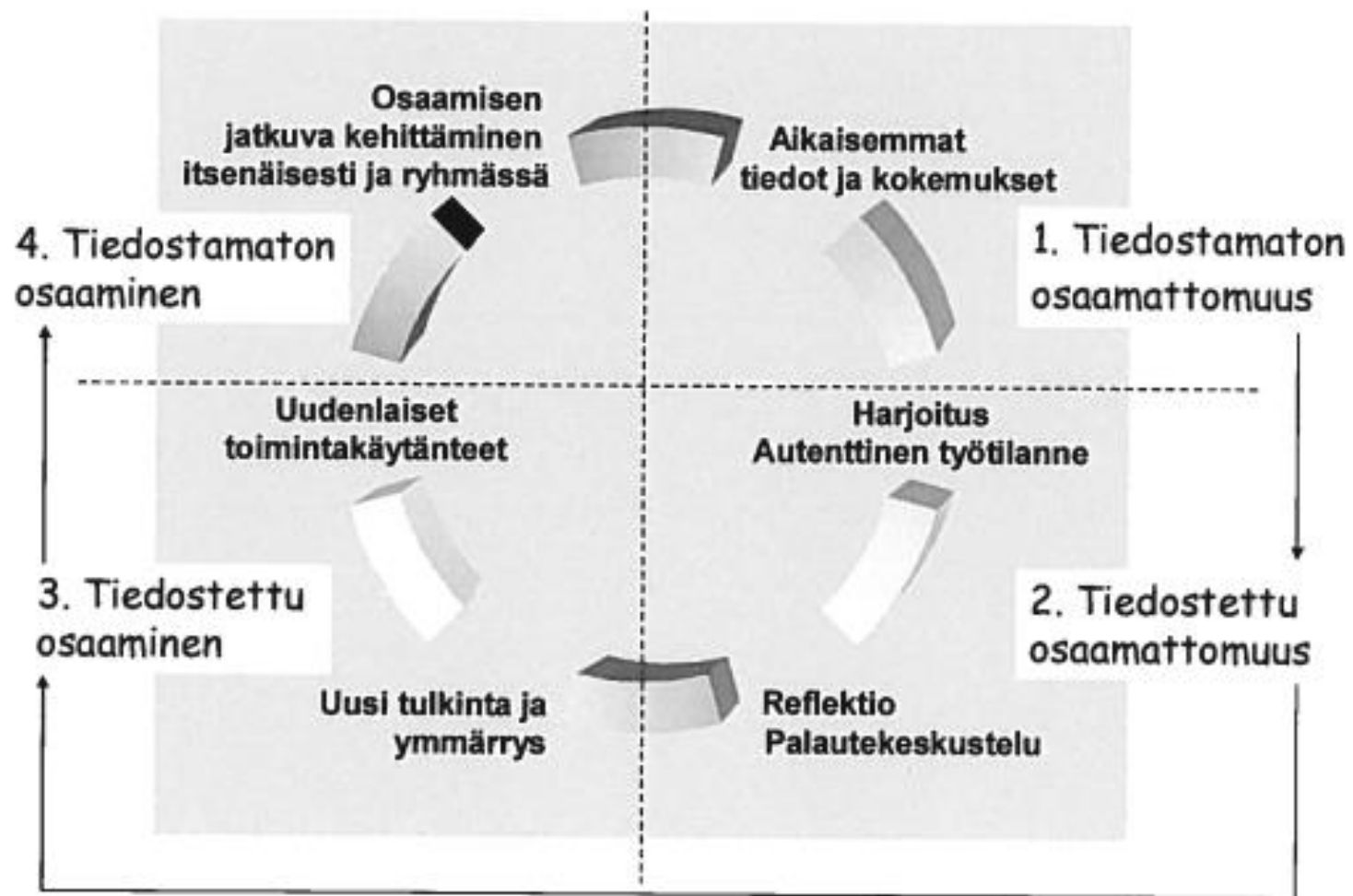
Autenttisten tilanteiden hyödyntäminen

(Kostiainen 2007)

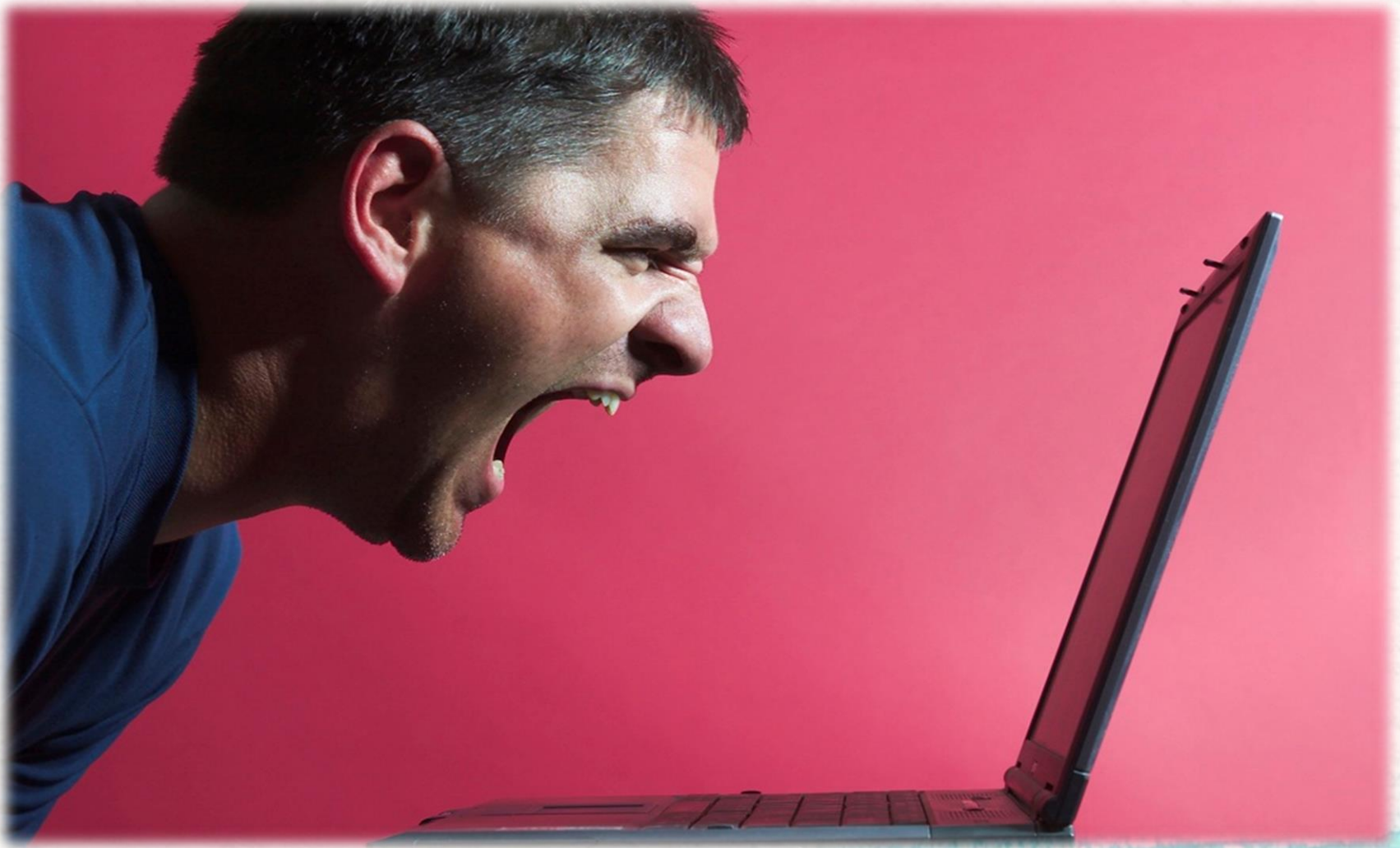

→ oppimisen "kohde" toteutuu itse oppimisprosessissa

Oppimisprosessi

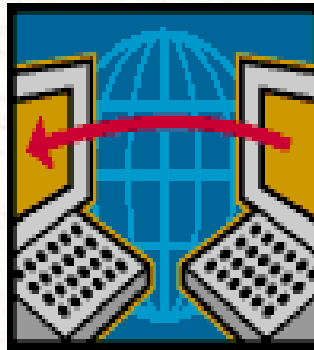
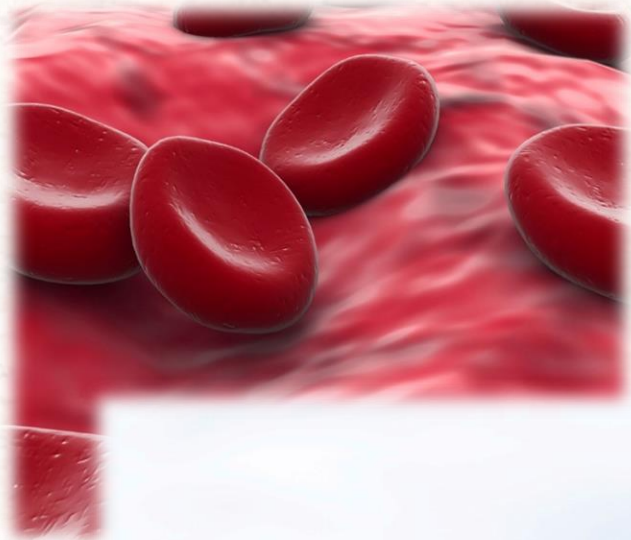
Vuorovaikutus, puheviestintä?

Vuorovaikutus-käsitteen määrittelyä

Ilmiönä

Osaamisena -> ajatteluna, toimintana,
taitoina

Onnistuneen vuorovaikutuksen kriteerit (yksilön näkökulma)

(Spitzberg, 2000, 2003)

Tehokkuus

(viestintä-
tavoitteiden
saavuttaminen)

Tarkoituk- senmukaisuus

(sopiva ja
hyväksyttävä
käyttäyty-
minen)

Eettisyys

Totuudellisuus
Kunnioitus
Tarkoituserät
Manipulaatio

Herkkyys

Muiden
huomiointi
Dialogisuus

Asianyhteys (konteksti) vaikuttaa

- Aika (kellonaika, vuodenaika, historiallinen aika)
- Paikka ja tilanne (Suomi, Italia, lääkäri, koulu, oikeussali)
- Kulttuuri (tietty ryhmä tai yhteisö, eurooppa, uskonto myös pienemmät ryhmät, opettajayhteisö, punkkarit)
- Asema ja suhde (diplomaatti, opettaja, vihamiehet, ystävät)

Vuorovaikutuksen eri tasoja

- **Intrapersonaalinen taso:** Oman vuorovaikutusosaamisen reflektointi
- **Interpersonaalinen taso:** Vuorovaikutussuhteiden rakentaminen ja ylläpitäminen
- **Ryhmän taso:** vertaisryhmän vuorovaikutusosaamisen reflektointi, pelisääntöjen sopiminen ja seuranta (opiskelijaryhmä)
- **Yhteisön taso:** toimintatavat ja pelisäännöt (opettajayhteisö, akateeminen yhteisö)

Vuorovaikutus ilmiönä...

- Vuorovaikutus on ilmiö, jossa tarkastellaan ihmistä tai olentoa (esim. peleissä) suhteessa toisiinsa/muihin
- Ilmiön tarkastelussa kiinnostavaa ovat ne keinot, tavat ja strategiat (nimetään tämä viestinnäksi), jotka ilmentävät ja rakentavat (+/-/0) suhdetta muihin
- Kiinnostavia ovat myös prosessit ja lainalaisuudet, jotka voivat ennustaa tietyn tyyppistä suhteen rakentumista ja jotka ovat tyypillisiä tietynlaiselle suhteelle.

Puheviestintä

Tieteenalana:

- tarkastelee ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta
- tavoitteena ymmärtää ja selittää puhe- ja viestintäkäyttäytymistä sekä vuorovaikutuksen dynamiikkaa sekä kasvokkais- ja verkkoviestinnässä että medioidussa viestinnässä

Opetusalana:

- tavoitteena vuorovaikutusosaamisen kehittäminen ja kehittyminen

Vuorovaikutusosaaminen:

Kostiainen 2003:

Ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyviä tietoja, taitoja, kykyjä, ominaisuuksia, asennoitumista, joita ihminen tarvitsee esim. arjessa, opiskelussa ja työssä menestyäkseen ja joille hän antaa oman merkityksensä

Valkonen 2003:

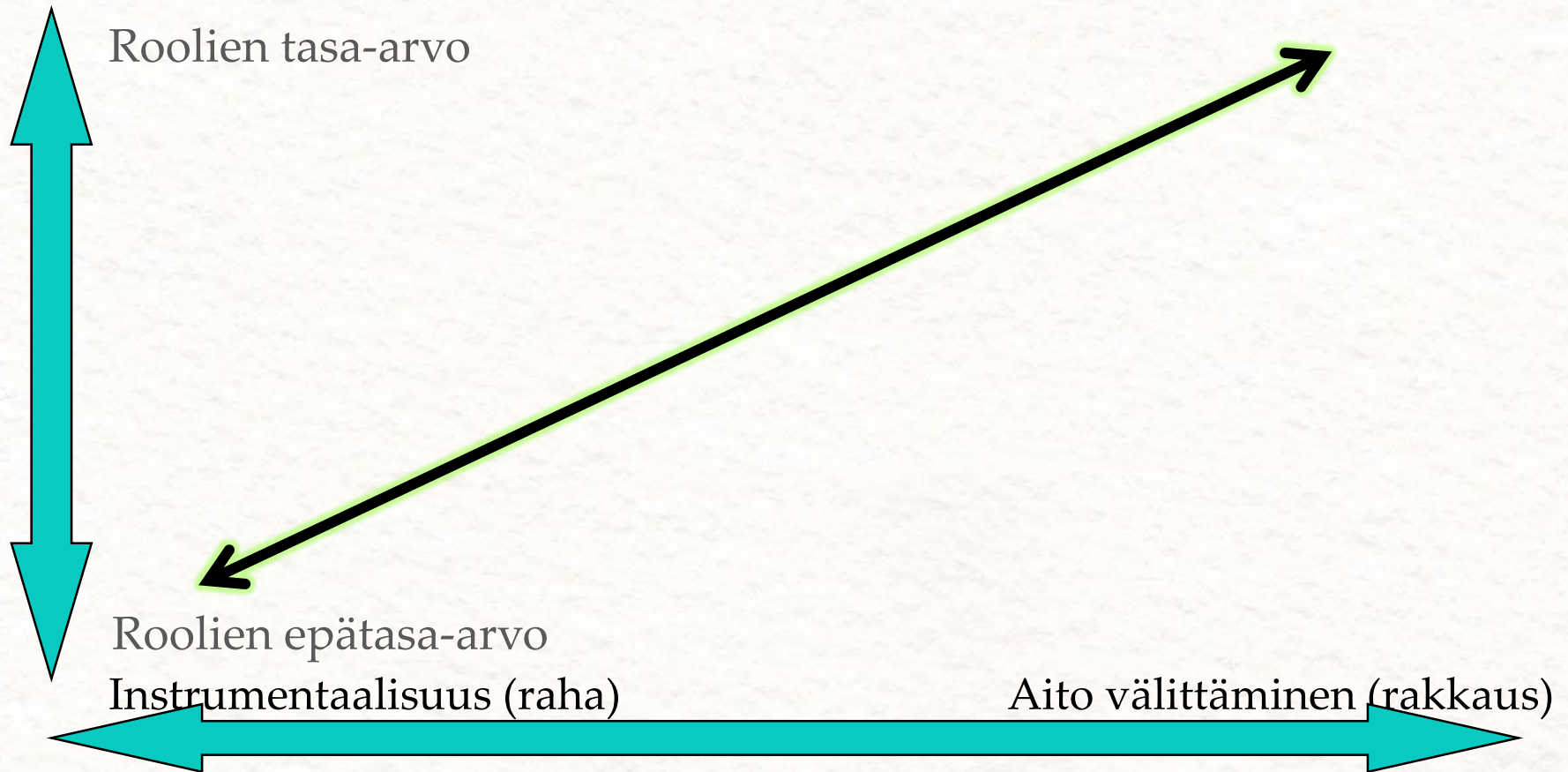
Viestintää koskevaa tietoa = tietoa tehokkaasta ja tarkoituksenmukaisesta viestintäkäyttäytymisestä,

Viestintämotivaatiota ja vuorovaikutustaitoja = motivaatiota ja taitoa toimia viestintätilanteissa tavalla, jota viestintään osallistuvat pitävät tehokkaana ja tarkoituksenmukaisena,

Metakognitiivisia viestintätaitoja = taitoa ennakoida, suunnitella, säädellä ja arvioida viestintäkäyttäytymistä,

Viestinnän eettisiä periaatteita = sellaisten viestinnän eettisten periaatteiden noudattamista, jotka ei vaaranna viestintäsuhteita eivätkä loukkaa toisia osapuolia

Ihmisten välisten suhteiden päämotiivit (Bauman 1997):
kaikki sosiaaliset suhteet voidaan sijoittaa jatkumolle...

(Freire: "Opettajan tulee rakastaa oppilastaan ja opettamisen prosessia.")

(Nielsen: "Opettajista on tullut vain virkamiehiä, pelokkaita suorittajia.")

Oma vuorovaikutusosaamiseni

Viestijäkuva ja viestijäura

(Kostiainen 2015)

- ihmisen omaan viestintäänsä/vuorovaikutus-osaamiseensa liittämiä merkityksiä, tulkintoja, käsityksiä rakentuu myös toisten käsityksistä – sosiaalisessa vuorovaikutuksessa saatu palaute, itsen vertaaminen muihin, itsensä ”testaaminen” erilaisissa tilanteissa kehittävät käsitystä itsestä viestijänä ja vuorovaikutusosapuolena.
- rakentuu vähitellen
- havainnot itsestä vaikuttavat siihen, mitä koetaan ja miten kokemukset tulkintaan
- vuorovaikutuksen oppimisen ja opettajan työn kannalta ei ole yhdentekevää, mitä ajattelee itsestään viestijänä
- **Käsitys omasta vuorovaikutusosaamisesta juontuu pitkälti aikaisemmista, henkilöhistoriallisesti merkittävistä tapahtumista (oma viestijäura)**

Joharin ikkuna (J. Luft & H. Ingham 1955)

Tunnen

En tunne

**Muut
tuntevat**

Avoim

Sokea

**Muut
eivät
tunne**

Salattu

Tuntematon

Hyvärinen 2011; Laajalahti 2014

Sapluuna vuorovaikutusosaamisen tarkasteluun

(ks. esim. Rubin 1991; Valkonen 2003; Kostiainen 2003)

Teoriassa...

Vuorovaikutukselle annetut merkitykset = millaisen arvon annan vuorovaikutukselle työssäni & elämässäni

Tietoa = tietoa tehokkaasta ja tarkoituksenmukaisesta viestintäkäyttäytymisestä

Taitoa ja tahtoa = taitoa ja motivaatiota toimia viestintätilanteissa tavalla, jota viestintään osallistuvat pitävät tehokkaana ja tarkoituksenmukaisena

Metakognitiivisia viestintätaitoja = taitoa ennakoida, suunnitella, säädellä ja arvioida viestintäkäyttäytymistä

Viestinnän eettisiä periaatteita = sellaisten periaatteiden noudattamista, jotka eivät vaaranna viestintäsuhteita eivätkä loukkaa toisia osapuolia

Käytännössä...

Case -> kollegalleni (pedagogisen johtajan roolissa) oli tullut soittopyyntö opettajalta koulusta, jossa tiedän opiskelijan olleen harjoittelussa ko. opettajan ohjauksessa

Tietoa = "kun toinen on suuttunut (minulle), kannattaa lähinnä kuunnella, mitä hänellä on mielen päällä (ns. faktojen tai Oman näkemyksen selittäminen ei vie asiaamme eteenpäin)"

Tahtoa ja taitoa = "haluan selvittää tilanteen ja minua kiinnostaa jatkoakin ajatellen, mitä ongelmia harjoitteluissa tulee eteen, vaikka tilanne on kinkkinen ja tunnen epäoikeudenmukaisuutta, haluan ymmärtää ko. opettajan suuttumusta -> siksi kuuntelin (eläytyvästi), vaikka teki mieli "puolustautua" ja osoittaa ko. opettajan näkemykset joiltakin osin vääriksi"

Metakognitiivisia viestintätaitoja = "Osasin ennakoida, että puhelimeen vastaa tuohtunut opettaja. Tiesin, että minulla on vastuuta asiassa ja sen hoitamisessa. Halusin, että päädyimme ratkaisuun, johon voimme olla molemmat tyytyväisiä -> tarvitsen pitkäa pinnaa ja kuuntelen rauhallisesti (tuli vastaan mitä tahansa)"

Viestinnän eettisiä periaatteita = "varmistin, millaisia toimenpiteitä ko. opettaja toivoi asiassa (kuinka hänen mukaansa olisi hyvä menetellä); en ottanut opiskelijan toimintaan puhelussa kantaa, sillä en ollut perehtynyt asiaan ennen puhelua"

Kohtaaminen

Miksi kohtaamisella on väliä?

(koonnut T. Mäkinen 2017)

- Oppilaista lähtevä opetus toimi paremmin kuin aineesta lähtevä opetus. (Paju & Hoikkala 2013).
- Kun opettajat kehittävät omia vuorovaikutustaitojaan, se saa oppilaat kukoistamaan ja lisää hyvinvointia (Talvio 2014)
- Opettajan lämminhenkisyydellä on suurempi vaikutus motivaatioon kuin esimerkiksi luokkakooalla (esim. Alkuportaattutkimus)
- Sillä, miten opettaja kohtaa oppilaansa, on väliä siihen, miten oppilas käyttäytyy (ks. Äärelä 2012)
- Iso osa oppilaista kokee, etteivät opettajat kuuntele heitä, ole kiinnostunut heistä tai heidän mielipiteistään (Kurttila 2015)
- Lapsilla vuorovaikutustaitojen oppiminen on parantanut koulumenestystä, käyttäytymistä, empatiaa, vastuunkantamista ja lisännyt positiivista asennetta itseä ja muita kohtaan (mm. Durlakym. 2011; Payto ym. 2008, ks. Lintunen 201 ja Casel.org)

Kuuntelun taidot

(Mäkinen 2017)

- Huomion kohdistaminen
- Tilan antaminen
- Vastaanottoilmaukset
- Ovenavaajat
- Aktiivinen/eläytyvä kuuntelu

Aktiivinen eläytyvä kuuntelu

(Mäkinen 2017)

- Toisen tunnekokemuksen/tarpeen kuulemista ja sen heijastamista hänelle
- Kun tunne saa nimen, siitä tulee käsiteltävämpi
- Puhujalle tulee tunne, että hänen tunteensa hyväksytään – auttaa pääsemään eteenpäin
- Aktiivinen kuuntelu auttaa toista jäsentämään ajatuksiaan

Aktiivisen kuuntelun avulla kuuliija kuulee, mitä toinen tarkoittaa.
Sen lisäksi, että kuulee, mitä toinen sanoo.

Vuorovaikutussuhde

Tärkeys?

Mistä puhutaan?

Relevanttius?

ASIATASO

SUHDE-, TUNNE-TASO

**Empatia? Miten puhutaan (tyyli, sävy)? Kuka sanoo? Ennakkoluulot?
Motivoituneisuus? Asenteet sisältöä, toista kohtaan? Nonverbaaliset vihjeet?**

Jännitteitä ohjaussuhteissa

relationaalisuus =

- opettajan ja oppilaan/ryhmän välinen suhde luodaan heidän välisessä vuorovaikutuksessa
- seuraavat jännitteet ovat **aina läsnä** vuorovaikutuksessa:
 - **autonomisuus – riippuvaisuus:** Kuinka tukea oppijan/ryhmän riippumattomuutta ja kehittymistä itseohjautuvammiksi mutta toisaalta olla riittävästi ohjaamassa ja tukemassa?
 - **asymmetrisyys – symmetrisyys:** Kuinka osoittaa tasavertaisuutta ryhmään/olla osa ryhmää ja samalla olla ohjaaja ja pedagoginen auktoriteetti?
 - **asiakeskeisyys – henkilökohtaisuus:** Miten paljon välittäminen on itsessään tavoite ja missä määrin keino saavuttaa pedagogisia tavoitteita? Missä määrin ohjattavistaan saa/voi välittää?
 - **ilmaiseminen – suojaaminen:** Mitä ohjaaja ilmaisee suoraan ja mitä hän on ottamatta esille oppijan/ryhmän suojaamiseksi?
 - **arviointi – hyväksyminen:** Miten viestiä oppijalle/ryhmälle samanaikaisesti hyväksymistä ihmisinä/kehittyvinä yksilöinä mutta toisaalta pitää mielessä opettajan velvollisuus huolehtia oppimisen laadusta ja arvioida oppijoiden töitä, suorituksia ja kehittymistä?

Oppilaan osaaminen ja osaamisen kehittäminen

Yhteisön merkitys vuorovaikutustaistojen oppimisessa

Perusopetuksen

toimintakulttuurin periaatteet 2016

- Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä
- Hyvinvointi ja turvallinen arki
- Vuorovaikutus ja monipuolinen työskentely
- Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus
- Osallisuus ja demokraattinen toiminta
- Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo
- Vastuu ympäristöstä ja kestävään tulevaisuuteen suuntautuminen

Pohdintatehtävä pienryhmille:

- Millainen esimerkki oma työyhteisösi on vuorovaikutustaitojen opettajana?
 - Mitkä ovat työyhteisösi vahvuudet?
 - Mitkä ovat työyhteisösi heikkoudet?
- Millaisia konkreettisia keinoja keksitte/löydätte toimintakulttuurin kehittämiseen vuorovaikutusosaamisen kautta?

Mistä on hyvä puhua
ja puhutaan

Mistä ei olisi tarpeen
puhua, mutta siitä
puhutaan

Millainen on
(työ)yhteisömme
keskustelukulttuuri?

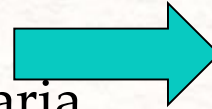
Mistä olisi hyvä puhua
mutta ei puhuta

Mistä ei ole tarpeen
puhua eikä siitä
puhutakaan

Esimerkki/työkalu työyhteisön vuorovaikutusosaamisen kehittämiseksi

Puheviestinnän opetuksen tavoitteena on...

- ...että lapsi/nuori oppii olemaan "tolkullisesti" vuorovaikutuksessa toisten kanssa
- motivoida oppilasta siihen, että hän pyrkisi olemaan taitava (osaava) vuorovaikutuksessa / motivoida kehittymään
- monipuolistaa vuorovaikutuksessa tarvittavien tietojen ja taitojen repertuaaria
- kehittää kykyä valita ja panna käytäntöön repertuaarista kulloiseenkin tilanteeseen tarkoituksenmukaiset toimintatavat
- kehittää kykyä havainnoida ja arvioida vuorovaikutusta

Millaisia alakoulun oppilaat ovat vuorovaikutusosaamiseltaan ja puheviestintätaitoiltaan?

Miten opettajan ja oppilaiden vuorovaikutusosaaminen ja puheviestintätaidot kohtaavat?

Mitä tarkoittaa viestintä-/vuorovaikutusosaaminen eli ”tolkullisuus” vuorovaikutuksessa lapsen/nuoren/”sen, keitä opetan” näkökulmasta?

Käännä vuorovaikutusosaamisen osa-alueet lapsen/nuoren kielelle

- *Viestintää koskevaa tietoa* = tietoa tehokkaasta ja tarkoituksenmukaisesta viestintäkäyttäytymisestä
- *Viestintämotivaatiota ja vuorovaikutustaitoja* = motivaatiota ja taitoa toimia viestintätilanteissa tavalla, jota viestintään osallistuvat pitävät tehokkaana ja tarkoituksenmukaisena
- *Metakognitiivisia viestintätaitoja* = taitoa ennakoida, suunnitella, säädellä ja arvioida viestintäkäyttäytymistä
- *Viestinnän eettisiä periaatteita* = sellaisen viestinnän eettisten periaatteiden noudattamista, jotka ei vaaranna viestintäsuhteita eivätkä loukkaa toisia osapuolia

(Valkonen 2003)

Millä tavalla ihminen kehittyy vuorovaikutusosaamisessaan?

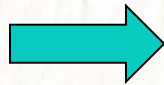
- ennen kouluikää?
 - esi- ja perusopetuksessa?
 - lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa?
 - työelämässä?
-
- Mikä on puheviestinnän opetuksen rooli perusopetuksessa?

Opetussuunnitelmat ja niiden tulkitseminen

(Emma Kostiaista mukaillen)

POP

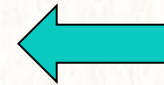
- kirjoitettu
- virallinen
-
- ideaalinen?
- normi
- antaa
- perusfilosofi
- aa (kenen?)
- kunkin
- oppiaineen
- opettamisell
- e?
- millaisia
- vaatimuksia
- ?
- millaisia
- ihanteita?

Koulun OPS

- institutionaalisen ja oppilaiden maailman yhdistäminen?
- tarkoitettu OPS (koulun/opettajan tulkintaa)
- toteutettu OPS (koulun/opettajan toimintaa, piilo-opetussuunnitelma)
- millaisia vaatimuksia?
- millaisia ihanteita?

Opettajan OPS

OPS oppilaan kokemuksessa

- koettu OPS (oppilaan tulkintaa)
- toteutunut OPS (oppilaan toimintaa)
- millaisia vaatimuksia?
- millaisia ihanteita?

Miten opettajan ja oppilaiden vuorovaikutusosaaminen ja puheviestintätaidot kohtaavat?

Vuorovaikutusosaamista 1.–2.-luokilla

Taitotasotaulukot oppiaineittain <https://peda.net/jyvaskyla/pok/oppilasarviointi/t>

Tavoite				Hyvän osaamisen taso 2. vuosiluokan päättyessä		
T1 ohjata oppilasta vahvistamaan taitoaan toimia erilaisissa vuorovaikutus-tilanteissa	Oppilas muistaa vuorovaikutus-tilannetta varten sovitut ohjeet.	Oppilas ymmärtää, miten vuorovaikutus-tilanteessa toimitaan.	Oppilas toimii ohjatusti vuorovaikutus-tilanteen edellyttämällä tavalla.	Oppilas toimii tavoitteen mukaisesti vuorovaikutus-tilanteessa ja huomioi oman toimintansa vaikutuksen.	Oppilas tunnistaa vahvuuksiaan toimia vuorovaikutus-tilanteessa saamansa palautteen pohjalta.	Oppilas käyttää monipuolisesti vahvuuksiaan erilaisissa vuorovaikutus-tilanteissa.
T2 vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen kehittäminen ryhmäviestintä-tilanteissa	Oppilas muistaa hyvät tavat ja tunnistaa asiallisen kielenkäytön.	Oppilas ymmärtää hyvien tapojen ja asiallisen kielenkäytön merkityksen viestintätilanteessa.	Oppilas esittää tuetusti omia ajatuksiaan ja mielipiteitään sekä keskustelee tavoitteen mukaisesti muiden kanssa ryhmäviestintä tilanteessa.	Oppilas toimii tavoitteen mukaisesti sovitussa roolissa ryhmäviestintä-tilanteessa.	Oppilas arvioi omia vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojaan ryhmäviestintä-tilanteessa ja asettaa palautteen pohjalta kehittämiskohteita.	Oppilas kykenee mukautumaan ryhmäviestintä-tilanteeseen ja ohjaamaan sitä tavoitetta kohti.
T3 ilmaisutaidot, ilmaisu-rohkeus ja kokonaisilmaisu	Oppilas osallistuu erilaisiin ilmaisu-, esiintymis- ja draamaharjoituksiin.	Oppilas ymmärtää harjoitusten tavoitteen ja merkityksen oman ilmaisutaitonsa kehittymiselle.	Oppilas osallistuu ilmaisu-, esiintymis- ja draamaharjoituksiin eläytyen annettuun tehtävään.	Oppilas kuvailee ilmaisutaidon harjoituksissa esiinnousseita tilanteita, ajatuksia, tunteita yms. siihen vaikuttaneita seikkoja.	Oppilas asettaa ilmaisutaidolleen kehittämiskohteita saamansa palautteen ja oman kokemuksensa pohjalta.	Oppilas kokeilee itselleen uusia ilmaisutapoja erilaisissa tilanteissa.
T4 oman (positiivisen) viestijäkuvan rakentaminen ja muiden viestien ymmärtäminen	Oppilas tietää erilaisia tapoja viestiä ajatuksia, mielipiteitä, tunteita yms.	Oppilas antaa esimerkkejä erilaisiin viestintätilanteisiin sopivista viestintätavoista.	Oppilas tunnistaa tuetusti omia ja muiden tapoja viestiä harjoiteltavassa tilanteessa.	Oppilas keskustelee vuorovaikutus-tilanteesta ja siihen liittyvistä seikoista (mm. tunteista ja nonverbaaleista viesteistä).	Oppilas pohtii ohjatusti omia viestintätapojaan ja asettaa kehittämis-tavoitteita.	Oppilas täydentää omaa myönteistä viestijäkuvaansa tavoitteiden mukaisesti.

Miten puheviestintää opetetaan?

(Kostiainen 20165)

- 1) puheviestintätaitojen harjoittelu
- 2) puheviestintä kirjallisuuden opetuksen työtapana
- 3) opetuksessa tarjoutuvien autenttisten vuorovaikutustilanteiden hyödyntämisen kautta, oppijat toimivat, opettaja reagoi
- 4) tilannelähtöinen opetus (mm. ongelmanratkaisukeskustelu, väittely, puhe, neuvottelu, paneeli) (Valkonen 2003)
- 5) Puheviestinnän integrointi muihin oppiaineisiin, muuhun oppimistoimintaan

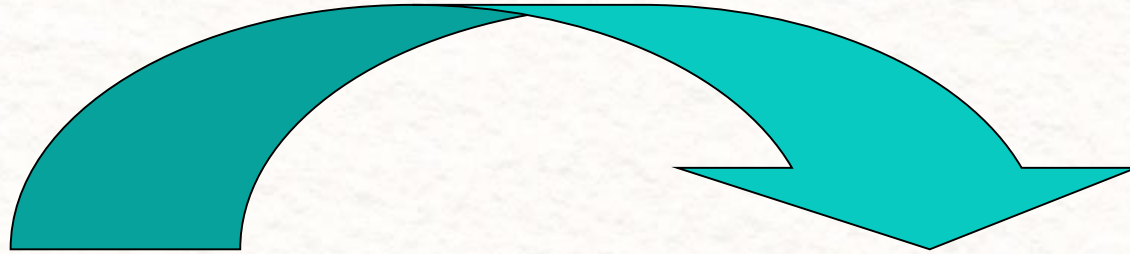
Vuorovaikutus ja viestintä nykyisessä opetussuunnitelmassa

- Ryhmissä:
 - Tutkitaan OPSin yleisosaa -> millaiset vastuut, velvoitteet, toimintakulttuurin kehittämisen periaatteet pohjustavat kokonaisuudessaan viestinnän ja vuorovaikutuksen teemaa
 - Missä roolissa ylipäätään opetussuunnitelmassa
 - Jatketaan luokka-asteittain – aletaan konkretisoida toiminnan tasolla/tasolle -> kuinka valitulla luokka-asteella opiskellaan viestintää ja vuorovaikutusta -> mitä kaikkia mahdollisuuksia ops antaa teeman opetukseen (villeimmät ideat kehiin)

MITÄ VOI OPPIA?	MIKSI HYVÄ OSATA?	MITEN TOTEUTAN KÄYTÄNNÖSSÄ?
Esiintymisjännityksen hallinta • fyysistä vireytymistä • luonnollinen tapa reagoida • myönteinen ennakkointi (ei näy helposti) • oikea asennoituminen • (oireiden myönteinen tulkinta)	• pystyy käyttämään vireystilaa hyödykseen • saa myönteisiä esiintymiskokemuksia Kostiainen 2015	ESIM. • kirjoitetaan omasta suhtautumisesta esiintymisjännitykseen • muutetaan kielteisiä tulkintoja myönteisiksi • harjoitellaan yleisön edessä olemista, yleisön katsomista • keskustellaan puhumisrohkeuteen ja jännitykseen liittyvistä asioista • haastatellaan muita ihmisiä aiheesta . . .

MITÄ VOI OPPIA?	MIKSI HYVÄ OSATA?	MITEN TOTEUTAN KÄYTÄNNÖSSÄ?
Havainnollistamisen taidot käytän esimerkiksi... • kuunneltavaksi tarkoitettua kieltä • havainnollista ääntä • havainnollisia sanoja • havainnollistavaa ainesta (esimerkkejä, kuvailuja, vertauksia) • havainnollistamisvälineitä tarkoituksenmukaisella tavalla	• lisää sanoman ymmärrettävyyttä • auttaa viestintäkumppania erottamaan olennaisen epäolennaisesta • herättää ja ylläpitää vuorovaikutuskumppanin kiinnostuksen • elävöittää sanomaani ja lisää luotettavuuttani • sanomani muistetaan paremmin	ESIM. • selostetaan jotain koettua tai nähtyä (ohjataan kuvailemaan eri aistimuksia: mitä näkee, kuulee, haistaa, maistaa, tuntee...) • havainnollistetaan kielen keinoin erilaisia käsitteitä • kerrotaan esim. valokuvasta, muut piirtävät • Ohjataan havainnollistamaan tekstiä äänen keinoin Kostiainen 2015

Havainnointitehtävän purku

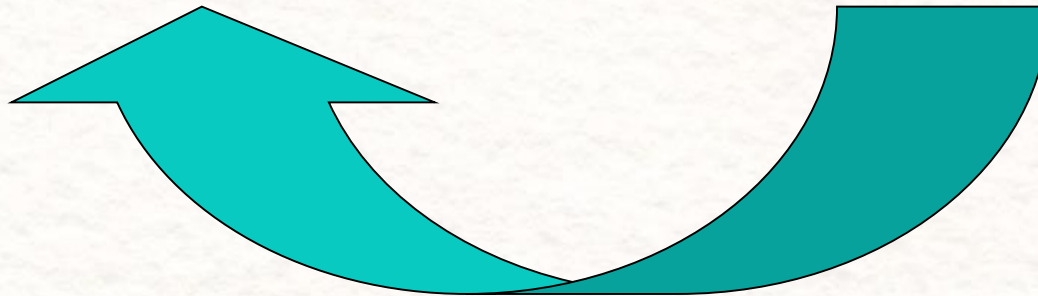

Oppiminen vuorovaikutuksessa

Keskustelu vuorovaikutuksen
opettamisesta autenttisissa
yhteyksissä

Vuorovaikutuksen oppiminen

Mitä havaintoja teit
omasta ja muiden
vv.osaamisesta?

→ oppimisen "kohde" toteutuu itse oppimisprosessissa?